

INGRIDA BARANAUSKIENĖ

Klaipėdos universitetas, Lietuva
Klaipėda University, Lithuania

M. BACHTINO IDĖJOS INTERAKCINIO ETNOGRAFINIO TYRIMO ARCHITEKTONIKAI*

Bakhtin's Ideas for Architectonics
of the Interactive Ethnographic Research

SUMMARY

The article deals with M. Bakhtin's scholarly works on the methodology of interactional ethnography. The thematic analysis of three books by M. Bakhtin locates five themes of interactional ethnography: the meaning and responsibility of science, the environment and its influence on cognition, participatory philosophy, the significance of language on one's cognition of reality, the author's attitude toward the hero. Undoubtedly, the methodology of interactional ethnography was and is investigated by many others; however, M. Bakhtin's work on the architectonics of investigation, introspection, centres of value, the dependence of values on contexts, the influence of environments on cognition of a phenomenon, the merging of the unity of man's culture with other areas, involved participation, unavailability of subjectivity, the attitude toward ethical norms etc. is accepted and used by scientists who acknowledge the interactional ethnography approach. M. Bakhtin can be considered as a scientist who was a century ahead of his time and as an influence on the contemporary world through several scientific areas, including interactional ethnography.

SANTRAUKA

Straipsnyje pateikiamas tyrimas, kuriuo atskleidžiama M. Bachtino darbų daroma įtaka interakcinės etnografijos metodologijai. Atlikta trijų Bachtino knygų teminė analizė išryškino penkias temas, kurios siejasi su interakcine etnografija: mokslo prasmė ir atsakomybė; aplinka ir jos įtaka pažinimui; dalyvavimo filosofija; kalbos reikšmė tikrovės pažinimui; autoriaus požiūris į herojų. Be abejonės, interakcinės etnografijos metodologiją formavo ir formuoja daugelis mokslininkų, tačiau Bachtino mokymas apie tyrimo architekto-

* Mokslinis tyrimas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonės Nr. 09.3.3-LMT-K712 veiklą „Mokslininkų kvalifikacijos tobulinimas vykdant aukšto lygio MTEP projektus“.

RAKTAŽODŽIAI: Bachtinas, interakcinė etnografinė perspektyva, architektonika.
KEY WORDS: Bakhtin, interactional ethnographic perspective, architectonics.

niką, introspekciją, vertybinius centrus, vertybių priklausymą nuo kontekstų, aplinkų įtaką reiškinių pažinimui, žmogaus kultūros vienovės susiliejimą su kitomis sritimis, dalyvavimą įsijaučiant, subjektyvumo neišvengiamumą, požiūris į etines normas ir kt. yra pripažintas ir juo remiasi interakcinės etnografijos prieigą pripažįstantys mokslininkai. Bachtiną galima vertinti kaip mokslininką, šimtmečiu pralenkusį laiką ir darantį įtaką šiuolaikiniam pasauliui ne per vieną mokslo sritį, tarp jų ir per interakcinę etnografiją.

ĮVADAS

Visuomenei diskutuojant apie robotikos ir dirbtinio intelekto perspektyvas, kultūrologai, politologai, psichologai, edukologai, sociologai, biomedicinos mokslų atstovai ieško naujų idėjų, kaip suprasti vykstančius pokyčius, kokias rasti tyrimų prieigas, kurios leistų suprasti, kodėl pasaulis, padaręs sparčią, net galima teigti, revoliucinę pažangą technologijose, žmonių santykiuose nepašalina įtampos laukų, kurie daugeliu atvejų tęsiasi nuo antikos laikų. Šiame kontekste socialiniai mokslai, taip pat ir kitos mokslo sritys, pozityvistinį požiūrį keičia postpozityvistiniu¹. Interakcinę etnografiją kaip tik galima įvardinti kaip prieigą, kuri į socialinę tikrovę žvelgia iš postpozityvistinių pozicijų. Interakcinės etnografijos ideologu laikomas Jamesas P. Spradley, parašęs ar redagavęs ne vieną dešimtį knygų, kuriose ne tik ieško atsakymų, kaip pažinti tikrovę būnant kartu su žmonėmis, bet ir pateikia konkrečias metodikas ir metodus². Jamesas P. Spradley (kartu su Davidu W. McCurdy) išplėtojo interakcinę etnografiją tyrinėdami visuomenės kultūrą³. Kita žymi JAV mokslininkė Judith L. Green interakcinę etnografinę prieigą naudoja tyrinėdama mokyklinės klasės kultūrą⁴, itin daug dėmesio kreipdama į kalbą ne tik kaip į informacijos, bet ir į gelminių reiškinių suvokimo šaltinį⁵. Maria Lucia Castanheira kartu su Teresa Crawford, Carol N. Di-

xon, Judith L. Green analizuoja raštingumą kaip socialiai konstruojamą reiškinį, kuris priklauso nuo situacijos ir iš naujo apibrėžiamas skirtingose socialinėse grupėse, kaip kad skaitymo grupėse, šeimoje, klasėse, mokyklose, bendruomenėse ir profesionalų grupėse (pvz., pedagogų, teisininkų, administratorių ir santechnikų)⁶. Galima teigti, kad interakcinės etnografijos mokykla, kaip reiškinys, aktyviai keičia pozityvistinį mąstymą ir dalyvauja visuomeniniame gyvenime.

Mokslininkai, savo metodologijoje taikantys interakcinę etnografiją, dažnai remiasi Michailo Bachtino idėjomis. Lietuvoje M. Bachtinas žinomas kaip Dostojevskio tyrinėtojas, filologas ir filosofas. Garsiausi jo mokymai mūsų šalyje siejami su dialogo, karnavalo filosofija. Todėl natūraliai kyla klausimai: kaip Bachtino idėjos siejasi su interakcinės etnografijos prieiga? Kuo jo kultūrologinės koncepcijos gali būti naudingos interakcinės etnografijos tyrimui? Kodėl sovietinis mokslininkas yra toks populiarus pasaulyje tarp interakcinės etnografijos metodologų? Šie ir į juos panašūs klausimai ir atspindi straipsnio problemą.

Norint atsakyti į minėtus klausimus, buvo remiamasi trimis Bachtino knygomis⁷. Knygų pasirinkimas įvardintinas kaip „patogioji imtis“. Pirmiausia buvo atliekama pirminė teksto analizė renkant citatas ar net pastraipas, kurios

turi nors kokį ryšį su interakcinės etnografijos prieiga.

Kitas teksto analizės etapas buvo siejamas su analizės atsvaros taško paieška apskritai. Kartu su Bachtino knygu pirmine analize buvo gilinamas interakcinės etnografijos suvokimas: studijuojami J. Spradley⁸ darbai bei Audros Skukauskaitės mokslinis straipsnis⁹. Kaip jau buvo minėta, M. Spradley, etnosemantika grįsdamas etnografinę prieigą, sukūrė ir praktiškai pritaikė 12 žingsnių strategiją¹⁰. A. Skukauskaitė savo straipsnyje išskyrė keturis esminius interakcinės etnografijos idėją nusakančius principus¹¹. Buvo diskutuojama su interakcinės etnografijos ekspertais siekiant išsiaiškinti, kuriuo iš minėtų autorių remtis analizuojant Bachtino idėjas etnografinio tyrimo architektonikai¹². O gal ieškoti kitų strategijų? Terminu „architektonika“ pasirinkimas (šis terminas yra labai dažnas Bachtino darbuose) lyg ir nurodo, kad apsisprendžiama labiau gilintis į interakcinio etnografinio tyrimo sandarą, jo visumos ir dalių santykį. Tačiau pagal interakcinės etnografijos suvokimą, į terminą „architektonika“ telpa kur kas daugiau negu struktūra, jos dalių santykis. Architektonika suvokiama kaip tyrimo

visuma, su jos dvasia, drama ar komedija, džiaugsmiais ar sunkumais, laimėjimais ar ydomis. Architektonika siejama ne tik su „pastatu“, bet ir su jo projektuotojais, statytojais, gyventojais, jų likimais. Toks susiformavęs požiūris turėjo įtakos sprendimui, kad bus atliekama neformalizuota analizė, kurioje nebus remiamasi nei klasikiniiais Spradley žingsniais, nei A. Skukauskaitės atskleistais principais, nei kitais autoriais, o pasitelkiama interakcinės etnografijos, kaip tyrimų krypties, samprata apskritai.

Trečiasis tyrimo etapas skirtas Bachtino idėjų sisteminimui ir analizei. Po pirminės Bachtino darbų analizės jo idėjos buvo grupuojamos pagal temas. Vėliau temos buvo apibendrinamos, sintetinės, įvardijamos ir revizuojamos. Išryškėjo penkios temos, kurios siejasi su IE¹³: mokslo prasmė ir atsakomybė; aplinka ir jos įtaka pažinimui; dalyvavimo filosofija; kalbos reikšmė tikrovės pažinimui; autoriaus požiūris į herojų. Šiame straipsnyje analizuojamos tik pirmosios trys temos.

Ketvirtas tyrimo etapas orientuotas į naujų žinių sintetinimą, kūrimą ir perkėlimą, kartu atsakant į straipsnio problemą apibrėžiančius klausimus.

MOKSLO ATSAKOMYBĖ IR PRASMĖ

Atlikus Bachtino darbų¹⁴ IE kontekste tyrimą, pirmoji tema siejama su mokslo prasme ir atsakomybe. Bachtinas savo darbuose ieško, analizuoja ir atskleidžia architektonikos prasmę, ypač gilinasi į vidinės prasmės paieškas, akcentuoja tik nepaviršutiniško tyrimo prasmę pažinimui, akcentuoja vertybių, kaip sistemos, svarbą, iškelia abejonę kaip vertybę, ver-

tybių kaitos procesus, tiesiogiai transliuoja idėją apie mokslo ir mokslininko atsakomybę.

Rašydamas apie architektonikos prasmę, Bachtinas iškelia žmogų. Viskas sukasi apie konkretų asmenį: „ Architektonika – kaip vizualiai būtinas, neatsitiktinis konkrečių vienatinių dalių bei aspektų išdėstymas ir ryšys išbaigtoje vi-

sumoje – įmanoma tik aplink konkrečių žmogų – herojų.¹⁵ IE tyrinėtojai ši mokslininko žinia yra labai svarbi. Konkretus žmogus konkrečioje situacijoje pradeda ir baigia IE tyrimo sumanymą. Kaip teigia Bachtinas, „mintis, problema, tema negali būti architektonikos pagrindas“¹⁶. Mintis be žmogaus, tyrimo dalyvio gali likti tik tavo mintimi, tavo problema ir tavo tema. Perfrazuojant Bachtiną galima teigti, kad siekdamas visavertės minties, konceptualumo, tyrėjas turi nedvejodamas sekti paskui tyrimo dalyvį jam nenurodinėdamas, nepatardamas ir tik taip konstruodamas savo tyrimą. Tyrimo architektonika, anot mokslininko, pasižymi išgyvenimu: „herojų ir objektų matymu iš vidaus“¹⁷ – pamatyti fenomeną iš vidaus būnant išoriniu tyrimo dalyviu – kiekvieno IE tyrėjo siekis. Perfrazuojant Bachtiną, IE labai svarbus vidinės žiūros taškas¹⁸ architektoniniame lauke. Tik žiūrint į tyrimą iš šių pozicijų „tampa apskritai įmanoma aprėpti visą architektoniką – vertybinę, laikinę, erdvinę ir prasminę – vieningu, lygiai įtvirtinančiu aktyvumu“¹⁹. Gilinantis į šią citatą, galima teigti, kad išryškėja tyrėjo, kaip tyrimo dalyvio, dualizmas: viena, jis tarsi pasyviai seka savo tyrimo dalyvį, antra, aktyviai gilindamasis į vertybines, laiko, erdvės ir prasmės situacijas iš pasyvaus dalyvio tampa aktyviu – tai reiškia, kad taip tyrėjas konstruoja tyrimą, kuria tyrimo architektoniką. Tik taip tyrėjas gali pamatyti visapusišką ir įrodytais grįstą situaciją: „Mes *matome* veikėją idėjoje ir per idėją, o idėją *matome* jame ir per jį.“²⁰ Tikėtina, kad IE tyrimo architektonika perėmė dar vieną labai esminę mintį: rašydamas apie Dostojevskio kūrybą, mokslininkas teigia, kad „Dosto-

jevskiui svarbu, ne kas jo veikėjas yra pasaulyje, bet pirmiausia, kuo veikėjui yra pasaulis ir kuo jis pats sau yra“²¹. Kitaip sakant, neužtenka suvokti, kas buvo pasakyta, bet reikia įsigilinti į tai, kaip buvo priimta, kaip tai pakeitė dalyvius ir pasaulį.

Architektonika be vidinės prasmės paieškų nebūtų visavertė, tokia visuma būtų tik mechaninė²². Rašydamas apie Dostojevskį, Bachtinas teigia, jog jo stiprybė buvo tai, kad jis rėmėsi „introspekcija“²³ ir kitų žmonių stebėjimu, ir labai geru žmogaus pažinimu iš rusų ir pasaulio literatūros, tai yra rėmėsi vidine ir išorine patirtimi ir todėl įgijo objektyvią reikšmę“²⁴. Būtent tą pačią prieigą akcentuoja ir straipsnio įvadinėje dalyje minėti IE mokslininkai. Nuodugniai pažinti tyrimo lauką be išorinių nuostatų, analizuojant, argumentuojant savo matymo logiką. Tik toks kelias, perfrazuojant Bachtiną, užtikrins „objektyvią reikšmę“²⁵ ir atskleis vidinę prasmę. Klaipėdos universitete vykstančioje vasaros mokykloje²⁶ prof. Davidas Bloome'as, perpasakodamas Bachtiną, pateikė ne vieną pavyzdį, tame tarpe ir apie Newtono dėsnų reikšmingumą. Tai taip pat įrodo Bachtino idėjų perėmimą IE. Bachtinas teigė, kad „Newtono dėsniai buvo reikšmingi savaime dar prieš juos atrandant Newtonui, tad ne jų atradimas padarė juos pirmąkart svarbius, tiesiog šios tiesos nebuvo suvoktos, nebuvo tapusios vienatinio būties įvykio dalimi. O tai labai svarbu, mat dėl to poelgis, kurio jos pažįstamos, tampa prasingas.“²⁷ IE mokslininkai tai pripažįsta kaip reiškinio absoliutą: jis yra visada, bet prasmingas tampa tik tada, kai įsisąmoninamas ir suvokiamas.

Bachtinas aiškiai apibrėžia vertybių sistemą ir jų reikšmę, „pasaulio poelgio“²⁸ architektonikai: „...mokslinės, estetiškos, politinės (taip pat etinės bei socialinės) ir pagaliau religinės vertybės. Visos erdvės bei laiko ir turinio bei prasmės vertės ir santykiai tampa reikšmingi per šiuos pagrindinius emocinius – valinius aspektus: aš, kitas ir aš – kitam“²⁹. Matydamas vertybes kaip sistemą, Bachtinas atskleidžia vertybių priklausymą nuo

kontekstų, kaip jis teigia, „erdvinių ir laikinių bei emocinių – valinių ryšių“³⁰. Bachtino pateiktas pavyzdys iš Italijos – „jai – tėvynė, jam – svetima šalis“³¹, buvo pateiktas ir minėtoje vasaros mokykloje. IE perėmė Bachtino idėjas apie „vienatinę objekto vietą, kuri savo ruožtu priklauso nuo vienatinės dalyvaujančio subjekto pozicijos“³². Šiuose kontekstuose Bachtinas pabrėžia transgredientiškumą kaip būtiną sąlygą³³.

APLINKA IR JOS ĮTAKA PAŽINIMUI

Bachtino filosofijoje aiškiai ir visapusiškai atskleista aplinkos įtaka pažinimui. Tai galėtume įvardinti kaip antrą temą, kurios idėjas sėkmingai perėmė IE metodologai. Studijuojant Bachtino darbus galima išžvelgti aplinkų, turinčių įtakos fenomenui, įvairovę: tai ir istorinė, poelgio, kontekstinė, daiktinė, vidinio pasaulio, kultūrinė ir kitos.

Istorinės aplinkos svarbą Bachtinas atskleidžia teigdamas, kad „atplėšiant teiginį nuo istorinio tikrovėje vykstančio poelgio veiksmo ir priskiriant prie vienos ar kitos teorinės visumos, iš jo turinio ir prasmės vidaus *nebelieka išėjimo* į priklausomybę bei *tikrąjį vienatinį būtį įvyki*“³⁴. Perfrazuodami mokslininką galime teigti, kad jeigu atplėšiame turinį nuo istorijos, tai tik bandome pakelti save už plaukų³⁵. Kita aplinka, daranti įtaką pažinimui, yra *poelgio* aplinka. Anot mokslininko, visada poelgio prasmė slypi poelgio viduje, nes „poelgis iš tiesų vyksta būtyje“³⁶, kitaip sakant – ir aplinkoje. Kita vertus, poelgio aplinka, suvokiama kaip procesas, kaip veiksmas, žodis, mintis, jausmai³⁷: „aš gyvenu elgdamasis“³⁸. Todėl IE mokslininkai

daug dėmesio skiria poelgio pažinimui: kas lėmė poelgį, kaip jis įvyko, kokį padarė poveikį, kaip tai pakeitė pasaulį? Šie IE mokslininkų klausimai pratęsia Bachtino mokymą. Ne mažiau svarbu, anot Bachtino, *kontekstinė* aplinka. Kontekstinė aplinka „*reiškė pamąstyti apie visus jo turinius* kaip vienu metu vykstančius ir išpėti jų tarpusavio santykius vienu momentu“³⁹. Pateiksime pavyzdį iš negalės tyrimų: negalės kontekste neretai susiduria du vertybiniai centrai (konteksto ir vertybių sąveika) – mamos, auginančios neįgalų vaiką, ir specialisto. Juos veikia skirtingi kontekstai, nors vertybės gali būti ir tos pačios. Mama nepatenkinta paslaugomis, kaip ir specialistas dėl įvairių priežasčių – mama. Pirmas koncentras – mamos – yra platesnis, jis apglėbia antrąjį, specialisto. Gali būti ir dar vadovų (menamas koncentras), valstybės politikos – dar vienas menamas). Minėti koncentrai nulemia, kad specialistas, turėdamas iš esmės panašias vertybes, keičia architektoniką⁴⁰. Kaip galima suprasti iš pateikto pavyzdžio, kontekstai turi įtakos vertybėms, gali jas keisti. Bachtinas herojaus aplin-

ką sieja ir su *daiktiniu* pasauliu atskleidamas jo įtaką poelgiui⁴¹. Nepasitenkinimas savimi ar savo galimybių įsisa-monimas, poreikiai ar viltis mokslininko siejamas su *vidinio pasaulio* įtaka reiškimo pažinimui⁴². Perfrazuojant Bachtiną, vidinis dalyvio pasaulis yra vertintinas kaip aplinkos faktorius, darantis didelę

įtaką poelgiui. Analizuojant aplinkos svarbą pažinimui, „būtina nustatyti ją *žmogaus kultūros vienovėje susiejant su kitomis sritimis*“⁴³. Būtent tai atsispindi ke-tvirtame IE principu⁴⁴. Aplinka neatsie-jama nuo kitų „...duomenų šaltinių, teo-rijų, literatūros, metodų ir per-spektyvų“⁴⁵.

DALYVAVIMO FILOSOFIJA

Bachtinas, kalbėdamas apie dalyva-vimą (trečioji tyrimo metu išryškėjusi tema), pirmiausia įvardija reiškinį, kurį pavadino išjautimu. IE metodologai tai sieja su išorės ir vidaus dalyviais. Iš-orės dalyvis, tyrėjas, norėdamas supras-ti vidaus dalyvį (apie kurį sukasi IE), turi „*dalyvaujant išgyventi*. Visas teorinis protas įeina į praktinį protą“⁴⁶. Bachtinas pripažįsta, kad „*visiškai išgyventi į kitą neįmanoma*“⁴⁷. Tačiau stengtis reikia. Šias pastangas mokslininkas apibrėžia kaip „*suinteresuotą ir veiklią poziciją*“⁴⁸. Pasy-vus aktyvumas nieko neperkuria ir visos „pastangos iš teorinio pažinimo vidaus įveikti pažinimo ir gyvenimo, minties ir vienatinės, konkrečios tikrovės dualiz-mą yra visiškai beviltiškos“⁴⁹. Ši mokslininko teiginį IE, ko gero, pripažįsta kaip vieną esminių. Apskritai tiek Bachtino darbuose, tiek IE metodologijoje įsijau-timas, išgilinimas į kiekvieną smulkme-ną yra vienas svarbiausių principų. Įsi-jautimas siejamas su daugeliu kitų as-pektų, tokių kaip vertybės, aplinka ir kt. Akcentuodamas vidinio žmogaus pa-saulio pajautimą (o kaip pajausi neįsi-jausdamas?), Bachtinas į procesą žiūri iš „*vidinius žmones jungiančiojo įvykio vaiz-davimo*“⁵⁰ taško, o tai gerokai praplečia ir dalyvavimo ribas.

Su dalyvavimu siejamas ir kitas išryš-kėjęs Bachtino principas: *subjektyvumo neišvengiamumas*. Ko gero, ryškiausiu teiginiu galėtų būti šis: „*Pasaulis, kuriame aš iš savo vienintelės vietos atsakingai išsi-žadu savęs, netampa pasauliu, kuriame manęs nėra*.“⁵¹ Pozityvizmo situacijoje įpras-tai siekiama objektyvumo, tyrėjas griež-tai turi atsiriboti nuo bet kokio subjek-tyvaus veiksmo, poelgio ar vertinimo. Tyrimo rezultatai turi būti griežtai pa-matuojami ir pakartojami. O postpozity-vizmu grįstoje IE ieškoma radinių juos paremiant įrodymais. Ir nors, anot Bach-tino, „*tikrovėje vertinimas persmelkia objek-tą*“⁵², tačiau „mokslinis tyrėjo taktas vi-sada gali išlaikyti jį deramose ribose“⁵³. IE metodologai, siekdami „tyrėjo takto“, daug dėmesio skiria tyrimo etikai. Tyri-mo etika visada svarbiau už radinius.

M. Bachtino darbuose *etinės normos* taip pat ne mažiau svarbios, tačiau nor-mos suvokimas labai konkretus: „*...kiek-viena turininga norma turi įgauti specialaus mokslinio teiginio statusą; iki tol ji tėra praktinę naudą turintis hipotetinis apiben-drinimas*“⁵⁴. Kita vertus, autorius normą laiko tam tikra „valios kitiems reiškimo forma“⁵⁵ ir teigia, kad „*teorinis mąstymas negali būti varžomas jokių normų*“⁵⁶. Ra-šydamas apie etiką Bachtinas kaip ydą

įvardija jos visuotinumą, pritaikymą kiekvienam⁵⁷. Anot autoriaus, „*racionalumas paliko prietarą, kad tegali būti iš bendrybių susidedanti absoliuti tiesa, <...> o individuali tiesa yra meniška ir neat-sakinga, taigi atmetama, kas individualu.*“⁵⁸ IE metodologijoje niekada neatmeta tai, kas individualu. Be abejo, ieškoma pasikartojimų, tam tikrų modelių, tačiau individualūs atvejai yra labai svarbūs, IE metodologijoje jie įvairiai įvardijami, pvz., kritiniais, pasakojančiais ir kt.

Tiek dalyvavimo subjektyvumo neišvengiamumas, tiek etinės normos sieja-

mos su „*atsakingu poelgiu, kuris įveikia bet kokį hipotetiškumą*“⁵⁹. Atsakomybė nėra nekintamas reiškinys ir „*ne pastovūs poelgio dėsniai, <...> o tikras, vienatinis ir nepakartojamas, individualus emocinis – valinis pripažinimo faktas*“⁶⁰. IE atsakomybės dinamika taip pat yra ryški. Mintoje vasaros mokykloje⁶¹, buvo analizuojamas atvejis, kai tyrėjų komanda, atlikdama diskurso analizę, pastebėjo mokinės polinkį į savizudybę. Šiuo atveju tyrėjo konfidencialumo atsakomybė dalyvei modifikavosi, ir atvejis buvo aptartas tiek su tyrimo dalyve, tiek su pedagogais, tiek su tėvais.

POST SCRIPTUM

Bachtino darbų analizė atskleidė glaudų jų ryšį su IE metodologija. Šiame straipsnyje analizuotos trys temos – mokslo prasmė ir atsakomybė; aplinka ir jos įtaka pažinimui; dalyvavimo filosofija – įrodo Bachtino darbų universalumą ir įtaką IE. Be abejonės, IE metodologiją formavo ir formuoja daugelis mokslininkų, tačiau Bachtino mokymas apie tyrimo architektoniką, introspekciją, vertybinius centrus, vertybių priklausymą nuo kontekstų, aplinkos įtaką reiškinio pažinimui, žmogaus kultūros vienvės susiliejimą su kitomis sritimis, daly-

vavimą įsijaučiant, subjektyvumo neišvengiamumą, požiūris į etines normas ir kt. yra vertinami ir naudojami IE prieigą pripažįstančių mokslininkų.

Šiame straipsnyje nenagrinėtos išryškėjusios dar dvi temos, kurių viena yra kalbos reikšmė tikrovės pažinimui, tikėtina, itin svarbi IE.

Bachtiną galima vertinti kaip mokslininką, šimtmečiu pralenkusį laiką ir darantį įtaką šiuolaikiniam pasauliui ne per vieną mokslo sritį, o ir per interakcinę etnografiją.

Literatūra ir nuorodos

¹ Plg.: „Postpozityvistinių nuostatų besilaikančių sociologų ar politologų nuomonė priešinga: tyrinėtojas negali pažvelgti į socialinę tikrovę iš išorės, jis gali žvelgti į ją tik iš vidaus. Visų pirma jie labiau nei dauguma pozityvistų pabrėžia socialinio ir gamtinio pasaulių skirtumus. Jie akcentuoja, kad socialinę tikrovę žmonės kuria remdamiesi savo idėjomis. Žmonių santykiai

priklauso nuo to, ką jie vieni apie kitus mano. Institucijos yra tam tikrų idėjų įgyvendinimo rezultatas“ (Nakrašas Evaldas. 2010. Pozityvizmo ir postpozityvizmo ginčas socialiniuose moksluose. *Politologija* 1 57).

² James P. Spradley, etnosemantika grįsdamas etnografinę prieigą, sukūrė ir praktiškai pritaikė 12 žingsnių strategiją, kuria remiasi ir šiuo-

- laikiniai tyrėjai, plg.: Spradley James P. 1980. *Participant observation*. By Holt, Rinerhart and Winston, ISBN 0-03-044501-9.
- ³ Spradley James P., McCurdy David W. 1972. *The Cultural Experience Ethnography in Complex Society*. 1988 reissued by Waveland Press, Inc. ISBN 0-88133-349-2.
- ⁴ Green J. L., & Harker J. (Eds.). 1988. *Multiple perspective analyses of classroom discourse: Methods and issues*. Norwood, NJ, Ablex.
- ⁵ Green J. L. & Wallat C. (Eds.). 1981. *Ethnography and language in educational setting*. Volume 5. In Roy O. Freedle (Series Editor), *Advances in discourse processes*, Norwood: NJ, Ablex.
- ⁶ Plg.: Castanheira Maria Lucia, Crawford Teresa, Dixon Carol N., Green Judith L. *Interactional Ethnography: An Approach to Studying the Social Construction of Literate Practices*. *Linguistics and Education* 11(4): 353 – 400 2001 by Elsevier Science, Inc. ISSN: 0898-5898.
- ⁷ Bachtin M. 2002. *Autorius ir herojus: estetikos darbai*. Vilnius: Aidai; Bachtin M. 1996. Dostojevskio poetikos problemos. Vilnius: Baltos lankos; Бахтин М. М. 1975. *Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет*. Москва: Художественная литература.
- ⁸ Spradley James P. 1980. *Participant observation*. By Holt, Rinerhart and Winston, ISBN 0-03-044501-9.
- ⁹ Skukauskaite Audra. 2017. The Systematic Analyses of Layered Meanings Inscribed in Interview Conversations: an Interactional Ethnographic Perspective and its Conceptual Foundations. *ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA* 39, 2017, DOI: < <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2017.39.11466> >
- ¹⁰ Spradley James P. 1980: 38–171.
- ¹¹ Skukauskaite Audra. 2017.
- ¹² Ką reiškia *Architektūra*? (gr. *architektonike* – statybos menas): 1. archit. kokių nors statinių ar pastato kompozicija; 2. meno kūrinio sandara, jo visumos ir dalių santykis. < <http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Architektūra> >
- ¹³ Čia ir toliau trumpinys IE reiškia interakcinę etnografiją.
- ¹⁴ Bachtin, M. 2002; Bachtin, M. 1996; Бахтин. 1975.
- ¹⁵ Bachtin. 2002: 88.
- ¹⁶ Bachtin. 2002: 88.
- ¹⁷ Bachtin. 2002: 91.
- ¹⁸ Plg., Bachtin. 2002: 90–91.
- ¹⁹ Ten pat.
- ²⁰ Bachtin. 1996: 102, paryškinta autoriaus.
- ²¹ Bachtin. 1996: 57.
- ²² Plg., Bachtin. 2002: 9.
- ²³ Introspekcija (lot. *introspectio* – žiūrėjimas į vidų), savistaba. < <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Introspekcija&wid=8747> >
- ²⁴ Bachtin. 1996: 48.
- ²⁵ Ten pat.
- ²⁶ Klaipėdos universiteto 2018 m. vasaros mokyklą organizavo prof. L. Rupšienė. IE ir diskursui analizės mokymui vadovavo profesoriai iš JAV Davidas Bloome'as, Laurie Katzas, dr. Melissa Wilson (Ohajos valstijos universitetas).
- ²⁷ Bachtin. 2002: 21, paryškinta autoriaus.
- ²⁸ Plg., ten pat: 63.
- ²⁹ Ten pat.
- ³⁰ Bachtin. 2002: 69.
- ³¹ Ten pat: 78.
- ³² Bachtin. 2002: 80, paryškinta autoriaus.
- ³³ Plg. Bachtin. 2002: 91.
- ³⁴ Bachtin. 2002: 18, paryškinta autoriaus.
- ³⁵ Plg., ten pat.
- ³⁶ Bachtin. 2002: 24.
- ³⁷ Plg. Bachtin. 2002: 245.
- ³⁸ Ten pat.
- ³⁹ Bachtin. 1996: 38.
- ⁴⁰ Plg. Bachtin. 2002: 94.
- ⁴¹ Plg. Bachtin. 2002: 205.
- ⁴² Plg. Bachtin. 2002: 252.
- ⁴³ Bachtin. 2002: 323, paryškinta autoriaus.
- ⁴⁴ Skukauskaite Audra. 2017.
- ⁴⁵ Ten pat.
- ⁴⁶ Bachtin. 2002: 24.
- ⁴⁷ Ten pat: 27.
- ⁴⁸ Ten pat: 43.
- ⁴⁹ Plg., ten pat, p. 18, paryškinta autoriaus.
- ⁵⁰ Plg., Bachtin, M. 1996, p. 19, paryškinta autoriaus.
- ⁵¹ Bachtin, M. 2002, p. 27, paryškinta autoriaus.
- ⁵² Bachtin, M. 2002, p. 98, paryškinta autoriaus.
- ⁵³ Plg., ten pat, p. 357.
- ⁵⁴ Plg., ten pat, p. 33.
- ⁵⁵ Bachtin, M. 2002, p.35.
- ⁵⁶ Ten pat, paryškinta autoriaus.
- ⁵⁷ Ten pat.
- ⁵⁸ Ten pat., p. 48.
- ⁵⁹ Plg., ten pat, p. 39-40.
- ⁶⁰ Plg., ten pat, p. 49.
- ⁶¹ Klaipėdos universiteto 2018 metų vasaros mokyklą organizavo prof. L. Rupšienė. IE ir diskurso analizės mokymus vedė profesoriai iš JAV David Bloome, Laurie Katz, dr. Melissa Wilson (Ohajos valstijos universitetas).